

بررسی قواعد حقوقی حاکم بر برات الکترونیکی

احمد ساردویی نسب*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۳/۱۷

احمد طاهری**

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۰۶/۲۹

چکیده

امروزه می‌توان اسناد تجارتي الکترونیکی را به راحتی در محیط‌های الکترونیکی مورد استفاده قرار داد؛ برات الکترونیکی نیز یکی از این اسناد تجارتي الکترونیکی است. تلاش‌های قانون نمونه آنسیترال در زمینه تجارت الکترونیک ۱۹۹۶ این امکان را برای بازرگانان فراهم آورده است تا از سازوکارهای طراحی شده برای تجارت الکترونیک از قبیل برات الکترونیکی مدد جویند. در مورد استفاده از برات الکترونیکی مسائلی در مورد «نوشته» بودن برات، نحوه انتساب، امضاء، اعتبار حقوقی و شرایط شکلی برات الکترونیکی، مطرح می‌شود، در پژوهش پیش‌رو، که در نوع خود اولین پژوهش مفصل در زمینه برات الکترونیکی در حقوق ایران است، به بررسی آن در حقوق ایران، کشورهای خارجی و مقررات بین‌المللی پرداخته، و بر این نظر هستیم که با توجه به مبانی قانون تجارت و قانون تجارت الکترونیکی ۱۳۸۲ می‌توان برات الکترونیکی را در ایران مورد استفاده قرار داده و مسائل آن را براساس قوانین موجود، مورد تحلیل قرار داد.

واژگان کلیدی

اسناد تجارتي الکترونیکی، امضای الکترونیک، برات الکترونیکی، برات کاغذی، تجارت الکترونیک

* دانشیار پردیس فارابی دانشگاه تهران

Ahad.taheri@ut.ac.ir

** کارشناس ارشد حقوق خصوص پردیس فارابی دانشگاه تهران

مقدمه

جهان به سرعت در حال حرکت به سمت دیجیتالی و اینترنتی شدن است؛ این روند چشمگیر و سریع، ما را با چالش‌های جدید حقوقی روبه‌رو می‌سازد. قانون تجارت سال ۱۳۱۱، که همان موقع نیز از قانون منسوخ فرانسه برگردان شده بود، دیگر پاسخ‌گوی نیازهای حقوقی جامعه امروز نبوده و کارایی خود را به‌خصوص در زمینه اسناد تجارت الکترونیکی از دست داده است و حتی برخی از مبانی آن مورد تردید واقع شده است. به تعبیر آقای ماری، نظم حقوقی که به‌واسطه نهادهای سنتی که در بخش ملی و بین‌المللی مورد قبول قرار گرفته بود، امروزه با تهدید و تردید نگریده می‌شود و ما نیازمند یک نظم حقوقی چندبعدی نوین هستیم (Murry, 2010, p.12) و بر هیچ‌کس هم پوشیده نیست که اعتبارات در اشکال مختلف خود با تجهیز مالی و طلب‌های تجار، در بازرگانی داخلی و خارجی نقش مهمی را ایفا می‌کنند (صقری، ۱۳۶۹، ص ۱۴۰)؛ در نتیجه، سودمندی اسناد تجارتي الکترونیکی و کاربرد آن در تجارت الکترونیکی، برای همگان ثابت شده است، کاربردی که هم امنیت و هم سهولت را برای تجار به ارمغان آورده است. برات الکترونیکی یکی از این اسناد تجارتي الکترونیکی است و امروزه برای استفاده از فرصت‌های زودگذر بازرگانی به این اسناد نیازمندیم. اسناد تجارتي از قبیل برات کاغذی، سال‌هاست که در تجارت داخلی و بین‌المللی به‌عنوان یک سند مورد قبول تجار، مورد استفاده قرار می‌گیرد، ولی با گسترش تجارت الکترونیکی، استفاده از اسناد تجارتي الکترونیکی نیز اقتضاء می‌کند؛ به‌مناب‌ه گسترش چشمگیر اسناد تجارتي الکترونیکی، اختلافات تجاری نیز پایه‌پای آن رخ می‌دهد. البته، اختلافات کمتر شده ولی به‌مراتب پیچیده‌تر نیز گشته است؛ به‌هرحال، «شیوه‌های ارتباطی پیشرفته، مشکلات دیگری را می‌آفریند» (ترنر، گروه مترجمان، ۱۳۹۱، ص ۳). در نتیجه، نیاز به ارائه راه‌کار و تحلیل‌های حقوقی، علاوه بر پارامترهای عملیاتی دارد تا از ابهامات کاسته و تجار را در توافق به یک راه‌کار مناسب و قضاات را در قضاوتی شایسته راهنمایی نماید و همچنین راهنمایی برای پژوهشگران و دانشجویان حقوقی باشد.

سؤالاتی که در مقاله پیش‌رو، در مقام پاسخ به آن خواهیم بود، عبارت از اینکه سیستم حقوقی ایران، نسبت به پذیرش برات الکترونیکی و اعتبار آن چه دیدگاهی دارد؟ برات الکترونیکی در مقایسه با برات سنتی از چه ویژگی‌هایی برخوردار بوده و قواعد حقوقی حاکم بر مندرجات، صدور، قبولی و ظهنویسی آن چیست؟ حقوق و تکالیف مرتبطان با برات الکترونیکی و نحوه انتساب برات الکترونیکی از منظر حقوق ایران، حقوق کشورهای خارجی و مقررات بین‌المللی به چه صورت است؟ طبق ماده ۳ قانون تجارت الکترونیکی ایران مصوب ۱۳۸۲، در تفسیر قانون تجارت الکترونیکی، همیشه باید به خصوصیت بین‌المللی و ضرورت توسعه هماهنگی بین کشورها در کاربرد آن توجه نمود، در نتیجه، برای کاهش اختلافات حقوقی، ناگزیر از مطالعه تطبیقی هستیم؛ براین اساس، ضرورت دارد تا رویکرد کشورهای مختلف و رویکردهای بین‌المللی، راجع به برات الکترونیکی مطالعه گردد و هم از آنجاکه قانون تجارت الکترونیکی ایران برگرفته از قانون نمونه سازمان ملل راجع به تجارت الکترونیکی مصوب ۱۹۹۶ آنسترال است، لذا رویکرد این مقاله تطبیقی است؛ بنابراین، بعد از معرفی کوتاهی از برات الکترونیکی و ارائه تعریفی از آن و بررسی دیدگاه حقوقی کشورهای دیگر و کنوانسیون‌های بین‌المللی، دیدگاه حقوق ایران را نسبت به پذیرش یا عدم پذیرش برات الکترونیکی و اعتبار حقوقی آن، بررسی نموده و از قواعد حقوقی حاکم بر شرایط شکلی، مندرجات، صدور، قبولی و ظهنویسی سخن خواهیم گفت.

۱. تاریخچه و مزایای برات الکترونیکی

به برات کاغذی، که معمولاً پیش‌نویس^۱ و مسوده^۲ نیز گفته می‌شود، از لحاظ بعد تاریخی به گذشته‌ای نسبتاً دور برمی‌گردد. تجار عرب در قرن هشتم از سند مشابهی شبیه برات استفاده می‌نمودند، ولی به‌صورت گسترده و امروزی در قرن هیجدهم، توسط ایتالیایی‌ها و در تجارت خارجی به کار گرفته شد (دایرة‌المعارف بریتانیکا، ۱۹۷۷، واژه برات)^۳ بعد از اینکه چک الکترونیکی توسط مؤسسه علوم اطلاعات دانشگاه کالیفرنیا جنوبی توسعه یافته و در سال ۱۹۹۵ توسط شورای چک^۴ به‌طور پیشرفته‌تری گسترش یافت (ساردویی‌نسب و طاهری، ۱۳۹۱، ص ۸۹)، برات

الکترونیکی نیز به مثابه آن وارد چرخه تجارت الکترونیکی شد؛^۵ به خصوص در استرالیا، گام‌هایی در این زمینه برداشته شده است. برات، نقش مهمی در معاملات تجارت الکترونیکی داشته و عده‌ای آن را از مهم‌ترین اسناد قابل تبدیل به پول نقد می‌دانند که به‌طور گسترده در معاملات و روابط تجاری افراد نقش دارد (DG Enterprise & Industry, 2006, p.13). همچنین در معاملات «بی.بی.بی»^۶ که معمولاً مبلغ معاملات کلان است، استفاده از برات الکترونیکی رواج فراوان دارد. سرعت، امنیت، کسب اعتبار، نقل و انتقالات و ظهرونی‌سازی آسان داخلی و بین‌المللی، تضمینی بودن در بیشتر حالات، بی‌نهایت نسخه اصل صادر کردن و عدم قابلیت از بین رفتگی، ایمن در برابر جعل، تقلب، سرقت و کلون، سرعت بخشیدن به معاملات تجارت الکترونیکی، اطمینان به کاهش خطر در معاملات الکترونیکی، حذف مکان، تجهیز سرمایه‌های کوتاه‌مدت و افزایش درآمد، تنها بخشی از مزایای برات الکترونیکی است.

۲. تعریف برات الکترونیکی در کشورهای مختلف

در قوانین ایران برات تعریف نشده، ولی بیشتر حقوق‌دانان، برات را به نوشته‌ای تعریف کرده‌اند که به موجب آن شخصی به شخص دیگر امر می‌کند تا مبلغی در وجه یا حواله‌کرد شخص ثالثی، در موعد معینی یا قابل تعیینی پرداخت کند (ستوده تهرانی، ۱۳۸۹، ص ۲۱ و اسکینی، ۱۳۸۷، ص ۱۳). همچنین، در کنوانسیون ژنو راجع به برات و سفته 1930^۷، در کنوانسیون سازمان ملل راجع به برات و سفته بین‌المللی مصوب ۱۹۸۸ آنسیترا^۸، قانون بروات استرالیا ۱۹۰۹^۹، قانون بروات انگلستان ۱۸۸۲^{۱۰}، قانون بروات کانادا ۱۹۵۸^{۱۱} و قانون اسناد قابل انتقال هند ۱۸۸۱^{۱۲}، برات عبارت از «نوشته» ای است که شخصی به دیگری دستور می‌دهد تا مبلغ معینی پول، در موعد معین یا قابل تعیین در آینده در وجه یا حواله‌کرد شخص ثالثی پردازد. در این تعریف یک ویژگی عمده برای برات ذکر شده است و آن «نوشته» بودن برات است. مفهوم «نوشته» در رابطه با برات الکترونیکی در ادامه مطلب تحلیل می‌گردد. در تعریف برات الکترونیکی نیز می‌توان گفت برات الکترونیکی فرآیندی است که متوجه پردازش الکترونیکی مراحل صدور، قبولی، تحویل، تأیید، پرداخت، انتقال، تنزیل، تعهد و مجموعه‌ای از عملیات

براتی است که با استفاده از فناوری شبکه و بانکداری الکترونیکی صورت می‌گیرد و در آن به جای تمبر فیزیکی از تمبر الکترونیکی استفاده می‌شود. برات الکترونیکی علاوه بر کاهش هزینه‌ها، سرعت عمل فراوانی به تجارت داده و در صورت نقص در مندرجات، سامانه از صدور آن خودداری می‌کند و در همان حال نیز همان عمل برات کاغذی را انجام می‌دهد؛ به‌خصوص در استرالیا، بیشتر پیشنهادهای ارائه‌شده در زمینه اصلاح قوانین مربوط به برات و سفته، ارائه راه‌حلی برای کنار گذاشتن یا کاهش عمده هزینه‌های درگیر در تولید، تجارت و امنیت اسناد کاغذی است.

۳. نحوه صدور برات الکترونیکی

برای استفاده از خدمات برات الکترونیکی، ابتدا شخص برای گرفتن خدمات برات الکترونیکی به بانک الکترونیکی ارائه‌دهنده خدمات مراجعه می‌نماید، و موافقت‌نامه استفاده از خدمات برات الکترونیکی را امضاء نموده و آن بانک مربوطه، سپس اقدام به راه‌اندازی خدمات برات الکترونیکی و بانکداری برخط (آن‌لاین) برای مشتری می‌نماید، این بانک‌ها معمولاً کد سازمانی به شخص می‌دهند. در قدم بعدی بانک موافقت‌نامه دیگری با او امضاء می‌کند مبنی بر اینکه بانک مربوطه، بروات الکترونیکی صادره را معمولاً پس از ارائه کاربرگ مالیاتی به صورت الکترونیکی قبول نماید. البته این قبولی، دارنده برات الکترونیکی را از گرفتن قبولی معاف نمی‌کند؛ چون گرفتن قبولی توسط برات‌کش، صرفاً یک رابطه‌ای بین برات‌کش با بانک است که در بعضی بانک‌ها این اقدام لازم و در بعضی بانک‌ها ضرورتی ندارد. البته برات‌کش و دارنده، برای استفاده از برات الکترونیکی نیاز به امضای الکترونیکی مطمئن دارند که معمولاً به صورت نامتقارن رمزگذاری شده و دارای کلید دوجزئی (کلید عمومی و خصوصی) است که کلید عمومی در اختیار هر دو طرف قرار گرفته و کلید خصوصی منحصر به فرد است؛ برات‌کش هم‌زمان نامه‌ای را همراه با کاربرگ مالیاتی به بانک مربوطه ارسال می‌دارد، در این حین، بانک پس از بررسی شرایط برات و در صورت صحت و عدم مغایرت محتویات برات با شروط توافقی بین بانک و برات‌کش و رعایت تمام شرایط و مندرجات قانونی برات، نامه‌ای حاوی تأیید نهایی به برات‌کش می‌فرستد.^{۱۳} به‌طور

خلاصه، نحوه صدور برات الکترونیکی بدین صورت است: ۱. برات کش پس از گرفتن خدمات برات الکترونیکی و امضای موافقت‌نامه با بانک، مندرجات برات الکترونیکی را تکمیل می‌نماید؛ ۲. برات کش برات الکترونیکی را به بانک مربوطه ارسال می‌دارد؛ ۳. بانک مندرجات برات الکترونیکی را تأیید می‌نماید و درخواست کاربرگ مالیاتی می‌کند؛ ۴. برات کش کاربرگ مالیاتی را به بانک ارسال می‌دارد؛ ۵. برات الکترونیکی تأیید نهایی می‌شود و به دارنده ارسال می‌گردد؛ ۶. دارنده از برات الکترونیکی رمزگشایی می‌کند؛ ۷. دارنده، برات الکترونیکی را دوباره رمزنگاری کرده و برای گرفتن قبولی به محال‌علیه (بانک) ارسال می‌دارد؛ ۸. بانک نامه حاوی قبولی را برای دارنده می‌فرستد؛ ۹. دارنده در صورتی که بخواهد برات الکترونیکی را انتقال دهد، برات الکترونیکی را همراه با نامه قبولی و نامه ظهرنویسی، رمزنگاری کرده و به شخص موردنظر می‌فرستد؛ ۱۰. دارنده در سررسید، برات الکترونیکی را به صورت الکترونیکی برای محال‌علیه (بانک) ارسال می‌دارد؛ ۱۱. بانک وجه مندرج در برات الکترونیکی را به حساب بانکی دارنده واریز می‌نماید که طی همه این مراحل فقط ممکن است چندین دقیقه به طول انجامد. شرکت مبادله خدمات مالی (ترید فایناس آی.ای.بی)^{۱۴} در زمینه طراحی برات الکترونیکی قدم‌هایی برداشته است.^{۱۵} که نمونه‌ای از آن را در تصویر زیر مشاهده می‌نمایید.^{۱۶}

حال که برات الکترونیکی به‌طور کامل معرفی شد، لازم است تا از اعتبار و قواعد حقوقی حاکم بر آن سخن گوئیم تا روشن گردد سیستم حقوقی ایران نسبت به اعتبار و پذیرش برات الکترونیکی چه دیدگاهی دارد؟ طبق ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی، سند به «نوشته» تعریف شده است و برای اینکه سند اعتبار داشته باشد، سه شرط برای آن برشمرده‌اند؛ ۱. نوشته باشد، ۲. امضاء داشته باشد و دیگر اینکه در مقام دعوا یا دفاع قابل استناد باشد (کاتوزیان، ۱۳۸۸، صص ۲۵۶-۲۵۷). برات هم یک سند بوده و از این امر خارج نیست و در بیشتر تعاریفی که از برات شده است، برات را به «نوشته» تعریف کرده‌اند که از بند ۱ ماده ۲۲۳ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ نیز به‌صراحت فهمیده می‌شود که برات به‌شکل یک «ورقه» است، برای تبیین مطلب، در ابتدا باید مفهوم «نوشته» یا «ورقه» بودن را روشن ساخته و سپس، به تحلیل نوشته در رابطه با برات الکترونیکی می‌پردازیم که آیا «نوشته» یا «ورقه» بودن در مورد برات الکترونیکی نیز صدق می‌کند؟ بعد از توضیح «نوشته» به مطلب بعدی، یعنی امضای الکترونیکی می‌پردازیم که آیا برات با امضای الکترونیکی، منتسب به طرفین بوده و می‌تواند جانشین امضای دستی و مهر شود؟

۴. مفهوم نوشته

طبق بند ۱ ماده ۸ قانون بروات استرالیا مصوب ۱۹۰۹، ماده ۳ قانون بروات انگلستان مصوب ۱۸۸۲، بند ۱ ماده ۱۶ قانون بروات کانادا مصوب ۱۹۵۸، ماده ۵ قانون اسناد قابل انتقال هند مصوب ۱۸۸۱، بند ۱ ماده ۳ کنوانسیون آنسیترال راجع به برات و سفته بین‌المللی ۱۹۸۸، برات به «نوشته» تعریف شده است، البته در کنوانسیون ژنو ۱۹۳۰ راجع به برات و سفته، با ظرافت خاصی «نوشته» بودن برات در ذکر شرایط آن نیامده است، ولی از مواد بعدی این‌طور برداشت می‌شود که برات باید به‌صورت نوشته باشد. ماده ۲۵ قانون تفسیر قوانین ۱۹۰۱ استرالیا^{۱۷}، «نوشته» را عبارت از: «هر شیوه یا طریقی که نشان‌دهنده هر نوع واژگان، اشکال، علامت‌ها یا نمادهایی که در یک شکلی قابل رؤیت است»، می‌داند، این قانون تفسیر موسعی از «نوشته» به دست داده که نسبت به همه قوانین اعمال می‌شود، مگر اینکه خلاف هدف آن قانون باشد، در نتیجه، قانون تفسیر قوانین ۱۹۰۱ استرالیا، حقوق‌دانان را به این نتیجه رسانده است که فرآوری روی صفحه رایانه یا برات الکترونیکی نیز «نوشته» بوده و استفاده از آن در استرالیا با توجه به قابل رؤیت بودن در صفحه رایانه، قابل توجیه است (Gamertsfelder, 1998, p.568)، گرچه عده‌ای نیز مخالف این نظر بوده و بیان می‌دارند که شرط «نوشته» (مکتوب) بودن در قانون بروات ۱۹۰۹ نسبت به قانون تفسیر قوانین ۱۹۰۱ اخص بوده، و در نتیجه، شرط «نوشته» استثنایی بر قانون تفسیر قوانین است که این تفسیر مضیق از «نوشته»، مانع تطبیق پیشرفت‌های فناورانه راجع به برات می‌شود. Working Group (2003, p.53), Officials) ولی نظر غالب در استرالیا همانی است که فرآوری در رایانه را نیز جزء نوشته می‌داند و قائل به اعتبار حقوقی برات الکترونیکی است. در قانون بروات انگلستان مصوب ۱۸۸۲، برات به «نوشته» تعریف شده، البته بیان شده است که نوشته شامل چاپ (پرینت)^{۱۸} نیز است و قانون تفسیر قوانین ۱۹۷۸ این کشور، راجع به تعریف «نوشته» مقرر می‌دارد: «نوشته دربرگیرنده تایپ، پرینت، لیتوگرافی، تصویربرداری و دیگر طرق بازنمایی و فرآوری واژگان به شکلی قابل رؤیت می‌باشد»، بعد این سؤال مطرح می‌شود، آیا این مقررات دربرگیرنده و شامل برات الکترونیکی نیز است؟ در جواب گفته شده برات الکترونیکی در واقع، یک شکل قابل رویت از واژگان

فرآوری شده است که می‌توان چاپ هم نمود (Tsakatoura, 2002, n.4) آقای پاول تود، همین تفسیر را با استفاده از قانون تفسیر قوانین ۱۹۷۸ انگلستان در رابطه با اسناد الکترونیکی ارائه داده است. در دعوی لاجدعربیا ضد اون،^{۱۹} قاضی لرد من^{۲۰} بیان داشت: «در جریان تفسیر قوانین، باید به نحوی عمل کنیم که با تغییرات تکنولوژیکی وفق داده شود» و کمیسیون حقوقی هم این دیدگاه را هم در مورد رایانامه و هم در مورد صفحاتی که در رایانه به صورت نوشته درمی‌آیند، در نظر گرفت (Tood, 2005, p.21). بند ۱ ماده ۶ قانون نمونه آنستیرال در زمینه تجارت الکترونیک^{۲۱} ۱۹۹۶ نیز مقرر کرده است: «جایی که طبق قانون، نیاز است تا اطلاعات به صورت نوشته باشند، داده پیام نیز می‌تواند جایگزین آن باشد».

طبق ماده ۳ قانون تجارت الکترونیکی ایران، که مقرر داشته در تفسیر این قانون، باید خصوصیت بین‌المللی آن را در نظر گرفت و با توجه به اینکه توضیح دادیم، «نوشته» فقط شامل حروفی که در روی برگه‌ای از کاغذ نقش می‌بندد، نیست بلکه فرآوری‌های روی صفحه اینترنت، نیز به عنوان «نوشته» است، و گرچه در بند ۱ ماده ۲۲۳ قانون تجارت، از واژه «ورقه» برای برات استفاده شده است، ولی از آنجاکه در هنگام تصویب این قانون، اصولاً اسناد تجارته الکترونیکی مفهومی نداشته است، در نتیجه، برات در شکل غیرکاغذی آن نیز تصورناپذیر بوده است، امروزه با پیشرفت‌های فناوری، قانون‌گذار نیز متوجه این اشکال شده و در ماده ۳۱۹ پیش‌نویس لایحه قانون تجارت سال ۱۳۸۴ برات به «سند» تعریف شده و در مواد بعدی نیز سخنی از «ورقه» گفته نشده است و در عنوان مطالب نیز به جای «اوراق تجاری» عبارت «اسناد تجاری» آورده شده است. در ماده ۷۰۱ لایحه قانون تجارت ۱۳۹۱ نیز برات به «سند» تعریف شده است که نشان از توجه قانون‌گذار به صرف «ورقه» نبودن برات، است و اینکه برات را می‌توان در شکل الکترونیک آن نیز مورد نقل و انتقال قرار داد.

در نتیجه، امروزه دیگر تعریف برات به «نوشته» یا «ورقه» توسط حقوق‌دانان^{۲۲} صحیح نیست؛ چون با توجه به این توضیحات و تصویب قانون تجارت الکترونیک در سال ۱۳۸۲ و قانون نمونه آنستیرال در زمینه تجارت الکترونیک در سال ۱۹۹۶، هیچ شبهه‌ای وجود ندارد که می‌توان برات را به صورت داده‌پیام نیز ارسال نمود و لازم

نیست اسناد تجارتي حتماً در قالب «نوشته» یا «ورقه» به معنای سنتی آن باشند. در واقع، طبق ماده ۶ قانون تجارت الکترونیکی؛ هرگاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد، «داده‌پیام» در حکم نوشته است. همچنین طبق ماده ۱۲ همین قانون، اسناد و ادله اثبات دعوی ممکن است به صورت داده‌پیام بوده و در هیچ دادگاه یا اداره دولتی نمی‌توان براساس قواعد ادله موجود، ارزش اثباتی «داده‌پیام» را صرفاً به دلیل شکل و قالب آن رد کرد و داده‌پیام نیز هر نمادی از واقعه، اطلاعات یا مفهوم است که با وسایل الکترونیکی، نوری و با فناوری‌های جدید اطلاعات، تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش می‌شوند.

۵. انتساب برات الکترونیکی به اشخاص مرتبط

پس اثبات این موضوع که برات را می‌توان در قالب الکترونیک نیز صادر نمود، مبحث دیگری که مرتبط با آن است، پیش می‌آید و آن نحوه انتساب برات الکترونیکی به اشخاص مرتبط است، در ماده ۲۲۳ قانون تجارت ۱۳۱۱ مقرر شده است برات باید مهر یا امضاء برات‌دهنده را داشته باشد، و در واقع، مهر یا امضاء، برات را به صادرکننده انتساب می‌نماید. در برات الکترونیکی، امضا نمی‌تواند دستی باشد و مهر نیز کاربردی ندارد. برای روشن شدن موضوع، در ابتدا به تحلیل حقوقی امضاء پرداخته و سپس به پاسخ این سؤال می‌پردازیم، آیا برات الکترونیکی را می‌توان با امضای الکترونیک صادر نمود و در این صورت برات الکترونیکی به صادرکننده آن انتساب پیدا می‌کند یا خیر؟

واژه امضاء در استرالیا، نه در قانون بروات ۱۹۰۹ و نه در قانون تفسیر قوانین ۱۹۰۱ تعریف نشده است ولی عبارتی وجود دارد مبنی بر اینکه، برای اعتبار حقوقی امضاء، «چگونگی شکل امضاء مهم نیست بلکه مهم رساندن اطلاعات یا انتقال داده‌هاست» (and Kelso, Vaughan, Swards, ۱۹۹۷, p.27)، و در حقوق کامن‌لا نیز امضاء تعریف شده است به: «نوشته یا هر نوع الصاق نام شخص، یا یک علامت نشانگر اسم شخص، با قصد رسمیت بخشیدن به یک سند» (James, 1968, p.2431)، در دعوی مرتون ضد کاپلند^{۲۳}، قاضی مول^{۲۴} چنین بیان داشت: «امضاء می‌تواند عبارت از هر علامتی باشد که عمل هر شخصی را شناسایی می‌کند» و قاضی هیگین باثم^{۲۵} در دعوی

آر ضد مور^{۲۶} بدین گونه رأی داد: «امضاء صرفاً یک علامت است و جایی که قانون لازم می‌داند تا یک سند امضاء شود، شرط قانونی با اثبات علامت بر روی سند یا با اعتبار صاحب امضاء برآورده می‌شود» (Gamertsfelder, 1998, p.570)؛ در نتیجه، در حقوق کامن‌لا آن‌چنان تفسیر گسترده‌ای از امضاء وجود دارد که شامل امضای الکترونیکی نیز است و در نتیجه، امضای الکترونیکی نیز قابل انتساب به صاحب آن است. البته شرایطی نیز برای امضای الکترونیکی، برای اینکه قابل انتساب به صاحب آن باشد، در نظر گرفته شده است.

برخی امضای الکترونیکی را به هرگونه تأیید یا تصدیقی تعریف کرده‌اند که به صورت الکترونیکی ایجاد شده است که می‌تواند حاوی یک علامت، رمز، کلمه، عدد، اسم حروفچینی شده، تصویر رایانه‌ای شده یک امضای دستی (امضای پویش) و یا هر نوع نشانه الکترونیکی باشد که به وسیله صادرکننده یا نماینده وی صورت گرفته و به یک سند منضم شده است (Chen, 2001: 99) و عده‌ای هم معتقدند که اسناد تجارתי الکترونیکی تا حال از امن‌ترین روش‌های پرداخت الکترونیکی هستند و این هم مرهون امضاها الکترونیکی است (Cleassens, 2007, p.27) و سازوکار پرداخت‌های الکترونیکی هم ایدئالی بود که اختراع شد (Reess, 1999, p.272)، ولی با وجود مزایایی که برای امضای الکترونیکی وجود دارد، سؤالی که در زمینه اسناد تجارתי الکترونیکی مطرح می‌شود این است: در صورتی که از امضای الکترونیکی در صدور اسناد تجارתי الکترونیکی استفاده نماییم، آیا این سند مورد حمایت قانون‌گذار خواهد بود یا خیر؟ این سؤال به این دلیل مطرح می‌شود که عده‌ای امضای الکترونیکی را در واقع نوعی آمار و ارقام می‌دانند و در واقع، معتقدند که امضای الکترونیکی چیزی جز یک مجموعه فرمول‌های ریاضی نیست که از سوی مراجع گواهی امضاء، تأیید و در اختیار افراد قرار می‌گیرد و گرچه تحت عنوان امضاء نام گرفته‌اند، ولی چون توسط اشخاص ثالثی تولید و به اشخاص اختصاص داده می‌شوند و اشخاص آن‌ها را به شکلی که هستند، مورد استفاده قرار می‌دهند، در تحلیل حقوقی در ردیف مهر قرار می‌گیرند (صادقی‌نشاط، ۱۳۸۲، ص ۸۷)، ولی باید بگوییم گرچه امضای الکترونیکی از لحاظ ماهیتی در واقع شبیه مهر است ولی از آنجاکه قانون‌گذار امضای الکترونیکی را مورد شناسایی قرار داده

و آن را در ردیف امضاء قرار داده است، می‌توان گفت صدور برات الکترونیکی با امضای الکترونیکی، دارای اعتباری همانند برات کاغذی است و مورد حمایت قانون‌گذار است، و در همین زمینه ماده ۷ قانون تجارت الکترونیکی نیز مقرر می‌دارد: «هرگاه قانون وجود امضاء را لازم بداند، امضای الکترونیکی مکفی است»؛ در نتیجه، امضای الکترونیکی حتی اگر در ماهیت به‌عنوان مهر قابل شناسایی باشد، ولی همانند امضای دستی بوده و جانشین امضای دستی در برات الکترونیکی است. در هر صورت امضای الکترونیکی حتی اگر ماهیتاً مهر هم باشد، در صدور برات الکترونیکی اشکالی ندارد، چون قانون‌گذار به‌صراحت نقش مهر در برات الکترونیکی را مورد پذیرش قرار داده است، نکته دیگر اینکه «امضاء» در واقع بیان رضایت است و این رضایت می‌تواند حتی به طریقی غیر از امضای فیزیکی ابراز گردد.

در واقع، امضاء می‌تواند عبارت از هر علامتی باشد که در سند نقش می‌بندد که این علامت‌ها حتی می‌تواند تعدادی اعداد در کنار هم باشد که در واقع به‌عنوان امضاء، در سند الکترونیکی به کار می‌رود که نشان‌دهنده تعلق سند به صادرکننده است. در برات سنتی، برات‌کش، برات‌گیر، ظهنویس در صورتی مسئولیت دارند که برات را امضاء کرده باشند، ولی باید بگوییم در برات الکترونیکی برات‌کش، برات‌گیر و ظهنویس همگی دارای مسئولیت هستند؛ چون امکان صدور برات الکترونیکی یا قبول یا ظهننویسی آن بدون امضاء وجود ندارد. در بسیاری از کشورها که صادرکنندگان برات از مؤسسات کارگزاری مانند سوئیفت استفاده می‌کنند، این مؤسسات به‌عنوان ثالث، امضاء صادرکننده را تأیید می‌نمایند. در ایران چون تعدادی از بانک‌ها مشمول تحریم‌های سوئیفت در راستای تحریم‌های اتحادیه اروپا و آمریکا هستند، تأیید امضاء بر عهده دفاتر خدمات صدور گواهی الکترونیکی است.

گفتیم که امضای الکترونیکی می‌تواند جانشین امضای دستی و مهر شده و علاوه بر انتساب برات الکترونیکی به امضاکنندگان آن، احراز هویت افراد در محیط سایبری را شناسایی کند. مبحث دیگر مرتبط با موضوع این است که آیا هر نوع امضای الکترونیکی اعم از ساده و مطمئن کافی برای انتساب و انتقال برات الکترونیکی است؟ در انتقال اسناد تجاری الکترونیکی چه در ایران و چه در دیگر کشورها، عملاً از

امضای الکترونیکی مطمئن یا امضای دیجیتال (رقمی) استفاده می‌شود، دلیل آن نیز توجه به حفظ تمامیت، صحت، عدم تغییر و امنیت برات الکترونیکی در طول انتقال است؛ برای مثال، تاجری یک برات الکترونیکی از ایران به مقصد ترکیه صادر می‌کند، اگر با امضای الکترونیکی ساده، مورد انتقال قرار گیرد، در حین انتقال به راحتی می‌تواند مورد رونوشت، جعل و سرقت قرار گیرد. در جواب این سؤال باید بگوییم هم امضای الکترونیکی ساده و هم امضای الکترونیکی مطمئن از لحاظ حقوقی کافی برای صدور برات الکترونیکی است و ضعف امنیتی امضای الکترونیکی ساده باعث نمی‌شود که ما در ماهیت حقوقی آن شک کنیم و از ماده ۷ قانون تجارت الکترونیکی ایران نیز این استدلال استنباط می‌شود. ولی آنچه در عمل اتفاق می‌افتد استفاده از امضای الکترونیکی مطمئن یا امضای دیجیتال است که معمولاً به صورت نامتقارن رمزگذاری می‌شود. ولی اثر حقوقی متفاوتی از لحاظ جعل، انکار و تردید بر براتی که با امضای الکترونیکی مطمئن و ساده انتقال می‌یابد، بار می‌شود، در صورتی که براتی با امضای الکترونیکی مطمئن انتقال یابد، طبق ماده ۱۵ قانون تجارت الکترونیکی ایران، نسبت به آن، انکار و تردید مسموع نیست و تنها می‌توان ادعای جعلیت نمود و یا ثابت کرد که امضای الکترونیکی مطمئن به جهتی از جهات قانونی از اعتبار افتاده است.

۶. اعتبار حقوقی برات الکترونیکی

بررسی ظاهر و اعتبار سند براتی بر عهده بانک یا مؤسسه صادرکننده است و طرح این عنوان حائز اهمیت بسیاری است؛ چون در صورت نبود اعتبار سند، بانک صادرکننده مسئول است، بند «الف» ماده ۱۴ مقررات متحدالشکل اسنادی (یو.سی.پی) ۶۰۰ نیز تأیید محتوای اسناد را بر عهده بانک صادرکننده گذاشته و در این باره مقرر داشته است: «بانک کارگزار یا تعیین شده یا بانک تأییدکننده در صورت وجود، همچنین بانک گشاینده، باید اسناد ارائه شده را بررسی و صرفاً براساس صورت ظاهر اسناد، مشخص کنند که آیا اسناد ارائه شده مطابق با شرایط اعتبار به نظر می‌رسند یا خیر».

در قانون تجارت ۱۳۱۱ آن‌طور که از مواد مربوط به برات، فهمیده می‌شود، برات در واقع، یک «ورقه» یا «نوشته» است، ورقه نیز در واقع، یک «برگه کاغذی» یا «تصویر

چاپی» است و گفتیم که برات الکترونیکی هم در واقع، به نوعی «نوشته» است و هم اینکه نوشته فقط شامل جوهری که روی کاغذ نقش می‌بندد نیست بلکه «نوشته» شامل هر شیوه یا طریقی که نشان‌دهنده هر نوع واژگان، اشکال، علامت‌ها یا نمادهایی که در یک شکلی قابل رؤیت هستند، است، حال فرقی نمی‌کند که سند، کاغذی باشد یا الکترونیکی. همچنین قانون تفسیر قوانین ۱۹۰۱ استرالیا و ۱۹۷۸ انگلستان، بر همین تفسیر تأکید می‌کنند و نوشته را شامل همه موارد فوق می‌دانند تا از این طریق بتوان به اسناد تجارتي الکترونیکی نیز اعتباری همانند اسناد کاغذی داد. در واقع، طبق این قانون، عبارت «نوشته»، به‌عنوان نماینده واژگانی که در شکل الکترونیکی برات درج می‌شود، نیز است؛ در واقع، این واژگانی که در برات الکترونیکی درج می‌شوند، چون قابلیت مشاهده و رؤیت را دارند، می‌توان گفت که نوشته می‌باشند. فرآوری در صفحه رایانه یا نسخه قابل چاپ از این فرآوری در واقع، «نوشته» بودن برات الکترونیکی را تأیید می‌کند. پس این نتیجه حاصل می‌آید که برات الکترونیکی نیز یک نوشته بوده و مقررات راجع به برات در قانون تجارت در مورد برات الکترونیکی نیز صادق است. در نتیجه، نیاز به «نوشته» و «ورقه» بودن برات در حال حاضر در قانون تجارت ما وجود دارد، ولی با تفسیری که از مفهوم «نوشته» ارائه دادیم، «نوشته» فقط شامل برات سنتی نمی‌شود؛ چون در ظاهر برات الکترونیکی نیز به‌صورت «نوشته» یا فرآوری در صفحه رایانه بوده و هم از قابلیت چاپ برخوردار است و برای انتساب برات الکترونیکی، نیازی به امضای دستی نیست بلکه امضای الکترونیک یا اعداد و ارقامی که به‌عنوان امضاء به کار می‌روند، کافی برای انتساب برات الکترونیکی به مرتبطان آن است. در واقع، با تصویب قانون تجارت الکترونیک و مواد مرتبط با امضای الکترونیکی، پذیرش آن مورد قبول قرار گرفته است.

امروزه در بیشتر کشورهای عضو حقوق نوشته و کامن‌لا، اسناد رایانه‌ای یا داده‌پیام‌ها به‌عنوان دلیل در دادگاه‌ها قابل قبول هستند (wright, 1991, p.87) و برات الکترونیکی نیز یک داده‌پیام محسوب و از اعتباری همانند اسناد کاغذی مشابه خود برخوردار است، البته در استرالیا با تصویب قانون ادله الکترونیک مصوب ۱۹۹۵^{۲۷} بر این مشکلات تا حدودی فائق آمده‌اند. در ایران نیز از آنجاکه برات الکترونیکی داده‌پیام

محسوب می‌شود و داده‌پیام نیز طبق قانون تجارت الکترونیکی ۱۳۸۲ ارزش همان اسناد کاغذی را داراست، در نتیجه، برای روشن ساختن برات الکترونیکی و حل چالش‌های حقوقی آن تا جایی که مقررات خاص مربوط به خود را نداشته باشد، باید از مقررات برات سنتی یاری جوییم. برات الکترونیکی در واقع، یک سند قابل دسترسی و قابل نقل و انتقال در پرداخت‌های بین‌المللی و تجارت الکترونیک است. در واقع، مسائل عمده برات الکترونیکی مربوط به امضای الکترونیکی، اعتبار حقوقی آن و مسائلی که در برات سنتی مطرح می‌شود، در برات الکترونیکی نیز قابل طرح است.

طبق ماده ۱۰ مقررات ناظر بر ارائه‌دهندگان خدمات پرداخت بانک مرکزی مصوب ۱۳۹۰، صدور هرگونه ابزار پرداخت توسط مؤسسات (غیربانکی)، ممنوع است، ابزار پرداخت در واقع، به هرگونه وسیله‌ای اطلاق می‌گردد که دارنده آن می‌تواند نسبت به انتقال وجوه از طریق آن اقدام نماید، ولی باید بگوییم که استفاده از ابزار پرداخت الکترونیکی مؤسسه غیربانکی باعث بی‌اعتباری اسناد نمی‌شود بلکه بانک مرکزی صرفاً مؤسسات را از این کار بازداشته است و هم اینکه دستورالعمل‌های بانک مرکزی نمی‌تواند مخالف قانون تجارت الکترونیکی باشد، در این قانون به صراحت داده‌پیام می‌تواند در صورت عدم منع قانونی جانشین اسناد تجارتي شود و ما منع قانونی در این زمینه نداریم.

بند ۱ ماده ۶ کنوانسیون سازمان ملل راجع به تجارت الکترونیک مصوب ۱۹۹۶ آنسیترال، به صراحت به شکل الکترونیکی اسناد، ارزش قانونی همچون شکل کاغذی آن می‌دهد. البته در بند ۳ ماده ۶ این کنوانسیون، برخی موضوعات، استثناء شده‌اند؛ در نتیجه، این قانون، قدم‌های بزرگی در این راستا برداشته است، که برات الکترونیکی نیز همچون شکل کاغذی آن دارای ارزش قانونی است، این کنوانسیون به دنبال افزایش مشکلات در رابطه با تجارت الکترونیک، همچون نیاز به «نوشتن» بودن، نحوه امضاء نمودن و دیگر مسائل مرتبط است. این کنوانسیون در همین زمینه مقرر می‌دارد این قانون اعمال می‌شود در داده‌هایی که در قالب داده‌پیام در فعالیت‌های تجارتي مورد استفاده قرار می‌گیرد، داده‌پیام به معنای داده‌هایی است که به صورت الکترونیکی، لیزری یا سایر وسائل مشابه، ایجاد، ارسال، دریافت یا ذخیره شده است، البته محدود به این

ابزارها نبوده بلکه شامل تبادل الکترونیکی داده‌ها، پست الکترونیکی، تلگرام، تلکس و تله‌کپی است، در نتیجه، با توجه به این تحلیل‌ها این نتیجه حاصل می‌آید که صدور برات الکترونیکی در حقوق ایران معتبر بوده و چالش‌های حقوقی آن را می‌توان با توجه به مبانی قانون تجارت و قانون تجارت الکترونیکی ایران حل نمود.

۷. شرایط شکلی برات الکترونیکی

از آنجاکه برات الکترونیکی داده‌پیام بوده و برای اینکه همانند برات کاغذی از حمایت قانون بهره‌مند گردد، هم باید مندرجات ذکر شده در قانون تجارت را داشته باشد، و هم از شرایط ذکر شده در قانون تجارت الکترونیکی ایران مصوب ۱۳۸۲ و دستورالعمل صدور دستور پرداخت و انتقال وجه مصوب ۱۳۸۵ برخوردار باشد. «نوشته» یا «ورقه» بودن، امضاء، تعداد نسخ، مندرجات قانونی و اختیاری، قید حواله‌کردن یا در وجه حامل بودن، پرداخت مشروط یا بدون قید و شرط و زمان تأدیه وجه برات، از جمله مسائل شکلی است که می‌توان در مورد برات الکترونیکی مطرح نمود.

در ماده ۲۲۳ قانون تجارت ۱۳۱۱ شرایط برات کاغذی بدین صورت مقرر شده است: «برات علاوه بر امضاء یا مهر برات‌دهنده، باید دارای شرایط ذیل باشد: قید کلمه (برات) در روی ورقه؛ تاریخ تحریر (روز و ماه و سال)؛ اسم شخصی که باید برات را تأدیه کند؛ تعیین مبلغ برات؛ تاریخ تأدیه وجه برات؛ مکان تأدیه وجه برات، اعم از اینکه محل اقامت محال‌علیه باشد یا محل دیگر؛ اسم شخصی که برات در وجه یا حواله‌کردن او پرداخته می‌شود؛ تصریح به اینکه نسخه اول یا دوم یا سوم یا چهارم الخ است» و طبق بند ۱ ماده ۳ کنوانسیون سازمان ملل راجع به برات و سفته بین‌المللی مصوب ۱۹۸۸ آنسیترال، درج مندرجات ذیل برای برات ضروری است. «دستور پرداخت بدون قید و شرط؛ زمان پرداخت به صورت عندالمطالبه یا در یک زمان خاص تعیین شده؛ تاریخ؛ امضای برات‌کش».

برات الکترونیکی معمولاً دارای مندرجات ذیل است که تقریباً تمامی مندرجات ذکر شده در قانون تجارت، کنوانسیون ژنو ۱۹۳۰ و کنوانسیون سازمان ملل در باب برات و سفته بین‌المللی ۱۹۸۸ را داراست.

۱. شماره مرجع^{۲۸}
  ۲. تاریخ صدور^{۲۹}
  ۳. انتخاب نوع ارز یا واحد پول^{۳۰}
  ۴. میزان رقم یا مبلغ به عدد و حروف^{۳۱}
  ۵. آدرس و نام برات گیر^{۳۲}
  ۶. نام برات کش^{۳۳}
  ۷. قید اینکه برات همراه چه اسنادی مورد استفاده قرار می گیرد.^{۳۴}
- با توجه با اینکه برات الکترونیکی نوعی داده پیام بوده و همانند برات کاغذی از اعتبار قانونی برخوردار است، باید شرایط قانونی مندرج در قانون تجارت را نیز داشته باشد، در ذیل به توضیح مندرجات برات الکترونیکی می پردازیم.

۷-۱. تاریخ صدور یا تاریخ زمان تحریر برات الکترونیکی

تاریخ صدور^{۳۵} که در برات الکترونیکی ذکر می شود، در واقع همان تاریخ زمان تحریر برات است که از شرایط برات کاغذی در ماده ۲۲۳ قانون تجارت شمرده شده است. در برات الکترونیکی تاریخ تحریر به صورت کامل یعنی به صورت روز، ماه و سال است، البته تاریخ در برات الکترونیکی به صورت عدد نوشته می شود، که با انتخاب تاریخ^{۳۶} مورد نظر، درج تاریخ صورت می پذیرد، البته در ماده ۲۲۵ قانون تجارت قید شده است که تاریخ تحریر یا تاریخ صدور باید به صورت حروف نوشته شود، البته همان طور که حقوق دانان نیز به درستی معتقدند: «نوشتن تاریخ با رقم، برات را از اعتبار ساقط نمی کند؛ چه عدم رعایت مندرجات ماده ۲۲۵ از مواردی نیست که برات از شمول مقررات مربوط به بروات تجاری خارج کند» (اسکینی، ۱۳۸۷، ص ۳۵). همین راه حل در حقوق استرالیا نیز مورد اتباع قرار گرفته است و از آنجا که عدم قید تاریخ به حروف، طبق ماده ۲۲۶ قانون تجارت برات را از شمول مقررات برواتی خارج نمی کند؛ در نتیجه، می توان گفت درج تاریخ صدور یا تاریخ تحریر در برات به صورت تمام عددی اشکالی را بر صحت برات وارد نمی کند. گرچه در برات الکترونیکی تاریخ صدور قید

می‌گردد ولی این تاریخ زمانی معتبر است که طبق ماده ۲۶ قانون تجارت الکترونیکی، به یک سیستم اطلاعاتی خارج از کنترل اصل‌ساز یا قائم‌مقام وی وارد شود.

۲-۷. تاریخ تأدیه وجه برات

تاریخ تأدیه وجه برات^{۳۷} عبارت از مدت زمانی است که وجه برات باید در آن تاریخ پرداخت گردد. طبق بند ۵ ماده ۲۲۳ قانون تجارت، تاریخ تأدیه وجه برات باید در برات قید گردد، ولی از آنجاکه به عدد یا به حروف بودن آن را تعیین نکرده است، می‌توان به حروف یا عدد، تاریخ را قید کرد و طبق ماده ۲۴۱ قانون تجارت، تاریخ تأدیه وجه برات ممکن است یک روز معین با ذکر کامل تاریخ، مدت معینی بعد از گذشتن تاریخ صدور، به رؤیت و مدت معینی بعد از رؤیت رسیدن، باشد و در صورتی که برات الکترونیکی فاقد یکی از این چهار تاریخ باشد، مشمول مقررات برواتی نخواهد بود. طبق بند ۱ ماده ۷۰۶ لایحه قانون تجارت ۱۳۹۱، در صورت عدم درج تاریخ پرداخت یا تأدیه وجه برات، برات مشمول مقررات برواتی بوده و به رؤیت تلقی می‌گردد. البته در صورت عدم درج تاریخ در برات‌های الکترونیکی، سامانه از صدور آن خودداری خواهد نمود. شخصی که صاحب برات است یا به عبارت دیگر، دارنده برات، باید در روز وعده، وجه برات را مطالبه کند و نمی‌تواند به انتظار بنشیند تا برات گیر او را از پرداخت وجه آگاه سازد. قانون تجارت ما به صراحت به ارائه برات اشاره‌ای ندارد؛ ولی این تکلیف قانونی دارنده را، می‌توان از مدلول ماده ۲۷۹ قانون تجارت استنتاج کرد. برعکس، ماده ۳۸ قانون متحدالشکل ژنو، این تکلیف دارنده را به صراحت بیان کرده است. به موجب ماده اخیر، «دارنده براتی که به روز معین یا به وعده از تاریخ رؤیت است، باید آن را برای پرداخت در روزی که قابل پرداخت است یا در روز غیرتعطیل بعد از آن، ارائه دهد». تکلیفی که دارنده در برات دارد، ناشی از طبیعت این سند تجاری است که با ظهنویسی قابل دست به دست شدن است و بنابراین، بدهکار آن باید بداند که برات در روز وعده، در دست چه کسی است. گرچه این تکلیف با قواعد عام مدنی مغایر است. به موجب این قواعد عام، طلبکار را نمی‌توان مجبور به مطالبه طلب در سررسید کرد (اسکینی، ۱۳۸۷، صص ۱۳۳-۱۳۴).

۳-۷. هویت و اقامتگاه برات‌گیر و برات‌کش

برات‌گیر (محال‌علیه)^{۳۸} عبارت از شخص حقیقی یا حقوقی واقعی است که دارنده برات، برای دریافت وجه مندرج در برات به آن شخص مراجعه می‌نماید، نام برات‌گیر (محال‌علیه) باید در برات الکترونیکی همانند برات سنتی قید گردد تا به عقیده حقوق‌دانان، دارنده برات بداند به چه کسی باید مراجعه کند و صادرکننده نیز برات را در صورتی صادر کند که اطمینان داشته باشد برات پرداخت خواهد شد (اسکینی، ۱۳۸۷، ص ۳۷). در نمونه الکترونیکی برات‌های خارجی، علاوه بر نام برات‌گیر (مخال‌علیه)، باید اقامتگاه آن^{۳۹} نیز قید گردد. صادرکننده باید مشخصات خود را در برات قید نماید، به این دلیل که دارنده برات بعد از مراجعه به برات‌گیر یا دادگاه، برای دریافت وجه، بتواند ثابت نماید که برات الکترونیکی را از چه کسی دریافت نموده است. طبق بند ۷ ماده ۲۲۳ قانون تجارت، اسم شخصی که برات در وجه یا حواله‌کرد او پرداخته می‌شود، باید در برات قید گردد، در نتیجه، صدور برات در وجه حامل امکان‌پذیر نیست، در برات‌های الکترونیکی بعد از واژه «در وجه»^{۴۰} باید نام شخصی که برات در وجه او صادر می‌شود، قید گردد، در صورت عدم قید، سامانه از صدور برات الکترونیکی خودداری می‌نماید. در برات‌های الکترونیکی طراحی شده توسط برخی کشورهای اروپایی که قوانین آن‌ها اجازه صدور برات در وجه حامل را نمی‌دهد، در صورت ذکر «در وجه حامل» به جای قید نام خاصی، سامانه از صدور آن جلوگیری خواهد کرد.

۴-۷. صدور بدون قید و شرط

عده‌ای صدور بدون قید و شرط وجه برات را از ویژگی اصلی برات برشمرده‌اند (Burnett and Bath, 2009, p.216). بند ۱ ماده ۸ قانون بروات استرالیا ۱۹۰۹، ماده ۳ قانون بروات انگلستان مصوب ۱۸۸۲، بند ۱ ماده ۱۶ قانون بروات کانادا مصوب ۱۹۵۸ و ماده ۵ قانون اسناد قابل انتقال هند مصوب ۱۸۸۱، بند ۲ ماده ۱ کنوانسیون ژنو ۱۹۳۰ راجع به برات و سفته، ماده ۳ کنوانسیون سازمان ملل متحد راجع به برات و سفته بین‌المللی ۱۹۸۸ مصوب آنسیترال، همگی بر این امر تأکید دارند. دستور پرداخت باید

دقیق، کامل و بدون قید و شرط باشد، هر شرط و محدودیتی که به دستور پرداخت اضافه شده باشد، منجر به بی اعتباری برات می شود، از کلیات قوانین ما هم برمی آید که صدور برات باید بدون قید و شرط باشد. این شرط نیز در رابطه با برات الکترونیکی به راحتی قابل احراز است؛ چون امکان صادر کردن برات به صورت مشروط و یا با قید و شرط امکان پذیر نیست، حال سؤال پیش آمده این است که آیا فرایندهای صدور برات الکترونیکی، نوعی قید و شرط صدور است؟ در این باره باید گفت که در صورتی که قید و شرط های واقع در دستورالعمل های مربوط به صدور بروات الکترونیکی در رابطه با تراکنش های بعد از صدور و قبل از رسیدن به دست دارنده باشد، می توان گفت برات الکترونیکی بدون قید و شرط است؛ چون چنین مقرراتی تکلیفی را بر عهده دارنده نمی گذارد و نیاز به تحقیق دارندگان بعدی نبوده و با اصل سرعت اسناد تجارتي نیز منافات ندارد، برای مثال، در دستورالعمل قید گردد بعد از پر کردن محتویات برات الکترونیکی، گردش صدور آن منوط به تأیید بانک یا مراکز صدور خدمات گواهی الکترونیکی نیز است و بعد از آن به دست دارنده می رسد.

۸. قبول برات الکترونیکی

قبول برات عبارت است از تعهد برات گیر به اینکه وجه برات را در سر وعده بپردازد، قبول برات نیز با امضاء یا مهر برات گیر تحقق پیدا می کند و برای این منظور برات باید به برات گیر ارائه شود (اسکینی، ۱۳۸۷، ص ۸۱). البته در برات الکترونیکی دیگر مهر معنایی ندارد و صرفاً از طریق امضای الکترونیکی که دولت ها برای این امر مقرر می دارند، انتقال می یابد. گاهی اوقات براتی که توسط محیل صادر می شود، به صورت تضمینی است؛ یعنی در هر صورت وجه آن توسط محال علیه (بانک) پرداخت می شود، در بیشتر برواتی که توسط بانک ها و یا مؤسسات طراحی گشته، به صورت تضمینی است و در سر رسید وجه مندرج در سند به دارنده برات پرداخت خواهد گردید. در واقع، مؤسسات یا بانک ها برای مشتریان معتبر خود اجازه می دهند براتی با قرار دادن محال علیه بانک یا مؤسسه مزبور صادر نمایند و تضمین می کنند که وجه آن در سر رسید پرداخت گردد.

در صورتی که برات در قالب برات کارت الکترونیکی تضمینی باشد که به موجب آن بانک ضمانت دین اشخاص را (اعم از حقیقی و حقوقی)، که صرفاً در رابطه با انجام یک رابطه حقوقی بین محیل و دارنده ایجاد شده است تا مبلغ مندرج در کارت مذکور، در سررسید و پس از آن بر عهده می‌گیرد و بانک ضامن که برات‌گیر نیز است، تعهد برگشت‌ناپذیر مبنی بر پرداخت وجه برات الکترونیکی در سررسید و پس از آن دارد، دارنده برات کارت، نیازی به گرفتن قبولی از محال‌علیه ندارد و با قبض و اقباض نیز برخلاف برات کاغذی انتقال می‌یابد.

ولی در صورتی که در قالب کارت نبوده و به صورت داده الکترونیکی باشد، در این صورت تکلیف دارنده برات برای گرفتن قبولی یا مراجعه برای دریافت قبولی یا عدم مراجعه، بستگی دارد به اینکه بانک‌ها چه مقرراتی در این زمینه اتخاذ کرده باشند، در این قبیل برات‌های الکترونیکی، صادرکننده برات حین صدور برات، نامه‌ای را هم‌زمان به بانک می‌فرستد و بانک مربوطه در صورت تأیید، نامه‌ای حاوی تأیید به صادرکننده ارسال می‌نماید تا ادامه صدور برات ممکن باشد. در واقع، هنگام صدور برات، سامانه بانک‌ها یا مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات، بلافاصله محتوای برات الکترونیکی را بررسی می‌نمایند و در صورتی که مشاهده نمایند با مقررات یا شروط توافقی تطبیق نداشته و یا مندرجات ناقص است، سامانه اجازه صدور نمی‌دهد. در این روش دارنده با حسن نیت که از شروط بین بانک و صادرکننده یا برات‌کش آگاه نیست، دیگر متضرر نمی‌شود. در این روش مؤسسات یا بانک‌ها به مشتریان خود سقف مبلغ تعیین می‌کنند و در صورتی که بیشتر از مبلغ تعیین شده توسط بانک یا مؤسسه برات صادر نمایند، سامانه بانک از تأیید برات الکترونیکی و در نهایت، صدور آن خودداری می‌کند و در صورتی که برات الکترونیکی بیشتر از سقف مبلغ صادر شود و سامانه نیز به هر دلیلی (نقص، خطا، عدم طراحی سیستم بررسی خودکار و...) آن را تأیید نماید. بانک برای عدم پرداخت مبلغ اضافی نمی‌تواند به شروط توافقی بین خود و برات‌کش استناد نماید و در واقع، دارنده برات الکترونیکی، متصرف با حسن نیت محسوب می‌شود.

در برات‌های الکترونیکی که تضمینی نمی‌باشند، یعنی وجه آن توسط محال‌علیه تضمین نشده است، معمولاً سقف مبلغی نیز تعیین نشده است، در نتیجه، دارنده باید برای گرفتن قبولی اقدام کند، در این صورت دارنده با کلید عمومی و خصوصی خود برات الکترونیکی را با نامه درخواست قبولی، به محال‌علیه می‌فرستد؛ محال‌علیه نیز با کلید عمومی و خصوصی خود که پیشتر در اختیار دارد، برات الکترونیکی را رمزگشایی کرده و در صورت قبولی، نامه حاوی قبولی را به دارنده ارسال می‌دارد. با توجه به اینکه در حقوق ایران لازم نیست که خود دارنده برات، برات را برای قبولی نزد برات‌گیر ببرد، تحقق این شرط نیز آسان می‌نماید. در صورتی که برات‌گیر، برات الکترونیکی را قبول نماید، نامه حاوی قبولی را برای دارنده می‌فرستد، ولی اگر در مهلت معین به صورت الکترونیکی قبولی را اعلام نکند یا به صراحت رد نماید یا به صورت مشروط قبول نماید، برات الکترونیکی نکول شده محسوب می‌گردد، در این صورت دارنده می‌تواند با ذکر نکول برات‌گیر، به ضامن یا ظهرنویس‌ها مراجعه نماید و در صورت لازم می‌تواند به دادگاه صالح مراجعه نموده و با ارائه چاپ برات الکترونیکی (رونوشت برابر اصل سابقه الکترونیکی) با درج اطمینان یا سابقه الکترونیکی، تقاضای واخواست کند.

۹. ظهرنویسی و قابلیت نقل و انتقال برات الکترونیکی

سندی را می‌توان مورد ظهرنویسی و نقل و انتقال قرار داد که قابل قبض باشد؛ در واقع، سندی که قابل قبض نباشد، نمی‌توان از طریق ظهرنویسی آن را انتقال داد، قبض و اقباض و تصرف مالکیت در رابطه با اسناد تجارتي کاغذی با تحویل و انتقال آن به دیگری صورت می‌گیرد، ولی در رابطه با اسناد تجارتي الکترونیکی هرگونه تفسیر غلطی از فناوری‌های الکترونیکی، این ظرفیت را به وجود می‌آورد که ماهیت این فناوری‌ها مانع بزرگی در زمینه اعتبار حقوقی اسناد تجارتي الکترونیکی شناخته شوند؛ برای نمونه، عده‌ای از دادرسان به جهت اینکه انتقال الکترونیکی اسناد، وضعیت روشنی ندارد، از لحاظ قانونی معتبر نمی‌شمارند (Gamertsfelder, 1999, p.5) و در «اجلاس ملی کمیسیون‌های قوانین ایالتی یکنواخت برای تدوین قانون معاملات الکترونیکی

یکنواخت استرالیا» در سال ۱۹۹۸ در رابطه با قبض الکترونیکی چنین بیان شد: در این مرحله روشن نیست که آیا سند تجارتي می‌تواند به‌درستی در یک محیط الکترونیکی انتقال یابد، در دنیای کاغذی دو نمونه از نشانه‌های قابل انتقال بودن اسناد، تحویل و تصرف (قبض و اقباض) سند اصلی و انتقال سند به‌وسیله‌ی ظهنویسی در خود سند است، ولی در دنیای الکترونیکی این دو ویژگی (قبض و اقباض سند) به نظر نمی‌رسد در عمل پذیرفته شده باشد، هرچند که اعضای کارگروه از پیشرفت‌های فناوری که ممکن است قادر به انجام آن باشد، آگاه‌اند.

در همین راستا کارگروه حقوق تجارت بین‌الملل سازمان ملل (هیئت دبیران آنستیرال) بدین نحو اظهارنظر کردند که به‌طور کلی هیچ ابزار قانونی وجود ندارد که به‌وسیله‌ی آن طرفین تجاری از طریق مبادله الکترونیک داده‌ها بتوانند به روشی معتبر، حقوق قانونی خود را به همان شیوه‌ای که در اسناد کاغذی امکان‌پذیر بود، انتقال دهند. در وضعیت فعلی قانون‌گذاری، قابلیت نقل و انتقال را از قبض فیزیکی اصل سند کاغذی نمی‌توان جدا کرد.

برای رسیدن به پاسخی درست، در ابتدا، باید مفهوم قبض را روشن سازیم، در قانون مدنی (ماده ۳۶۷) قبض عبارت از استیلاي مشتری بر مبيع است. در فقه آمده است که قبض در اموال منقول عبارت از انتقال یا تحویل و در اموال غیرمنقول، تخلیه است و در ادامه آمده است که شارع نحوه قبض را محدود نکرده و در هر مورد باید به عرف رجوع کرد (شهید ثانی، ۱۳۸۷، ص ۵۲۲)؛ به‌خصوص اینکه قاعده‌ای داریم مبنی بر اینکه قبض هر چیزی بستگی به نوع و وضعیت آن شیء دارد (قبض کل الشیء بحسبه). در نتیجه، تسلط و سلطنت عرفی تحویل‌گیرنده کافی برای قبض اموال منقول است (نجفی، ۱۳۶۲، ص ۱۵۰)؛ در نتیجه، شکل الکترونیکی اسناد تجارتي نباید مانعی برای قبض و اقباض آن باشد، و تسلط و سلطنت عرفی منتقل‌الیه کافی برای قبض است، در اسناد تجارتي الکترونیکی نیز تسلط و سلطنت عرفی به‌معنای کنترل ویژه و دسترسی انحصاری است، در اسناد تجارتي الکترونیکی گرچه انتقال و تحویل فیزیکی وجود ندارد، ولی همین که سند تجارتي به‌صورت الکترونیکی به‌طرف مقابل منتقل

شده و از دسترس و کنترل فرستنده خارج می‌گردد و گیرنده از هر جهت بر سند استیلا پیدا می‌کند، می‌توان گفت که قبض محقق شده است.

اسناد باید به هر شیوه‌ای قابلیت نقل و انتقال یا ظهنویسی از شخصی به شخص دیگر را داشته باشند. البته با کمک فناوری ارتباطات الکترونیکی، برات الکترونیکی باید سریع‌تر و خیلی راحت‌تر در دنیای تجارت مورد انتقال قرار گیرد (Villalta Puig, 2000, n8)؛ در نتیجه، از قابلیت نقل و انتقال برخوردار بودن، از ویژگی‌های بسیار مهم برات است، به‌طور خلاصه یک برات زمانی که از شخصی به شخص دیگر مورد انتقال قرار گیرد، تحویل‌گیرنده را دارنده برات می‌نماید (Turner, 1997, p.540). این انتقال، هم شامل انتقال به‌صورت حامل و هم انتقال به‌شکل ظهنویسی شده را در بر می‌گیرد. البته طبق بند ۷ ماده ۲۲۳ قانون تجارت ایران، صدور برات در وجه حامل امکان‌پذیر نیست. ولی شکل الکترونیکی برات باعث نخواهد شد که از قابلیت نقل و انتقال برخوردار نباشد، در واقع، استفاده از برات الکترونیکی قابلیت نقل و انتقال را بالا خواهد برد.

طبق ماده ۸۸۰ لایحه قانون تجارت ۱۳۹۱: «اسناد تجارتي را می‌توان با رعایت قوانین مربوط، به‌صورت الکترونیکی تنظیم کرد. هرگاه سند تجارتي به‌صورت الکترونیکی تنظیم شود، قبول، ظهنویسی و ضمانت آن نیز به‌صورت الکترونیکی انجام می‌شود». در کنوانسیون سازمان ملل متحد راجع به برات و سفته بین‌المللی ۱۹۸۸ آنسیترا، ظهنویسی در مواد ۱۳ لغایت ۲۶ پیش‌بینی گردیده و در تعریف ظهنویسی، ماده ۱۳ مقرر می‌دارد «سند منتقل می‌شود: به‌وسیله ظهنویسی و تحویل سند از سوی ظهنویس به ید بعدی یا صرفاً به‌وسیله تحویل سند در صورتی که آخرین ظهنویسی سفید امضاء باشد». طبق این کنوانسیون و قوانین داخلی بسیاری از کشورهای اروپایی و آمریکایی، امضای برات باید در خود برات قید گردد، به‌طوری که انگلستان و آمریکا که از این قاعده پیروی نمی‌نمودند، قوانین خود را در همین راستا اصلاح نمودند. در واقع، قبولی خارج از برات که در انگلستان مورد پذیرش قرار گرفته بود، راجع به بروات داخلی در سال ۱۸۲۱ و نسبت به بروات خارجی در سال ۱۸۵۶ نسخ شد (Coments, 1958, p.669). به همین دلیل از سیاق کلام عده‌ای از نویسندگان این‌گونه برمی‌آید که برات به‌خصوص برات بین‌المللی^{۴۱} را نمی‌توان به‌صورت الکترونیکی مورد ظهنویسی

قرار داد (بناء نیاسری، ۱۳۸۹، صص ۵۰۷-۵۱۴). البته باید بگوییم که برات جانشین الکترونیکی، معمولاً با چنین دشواری‌هایی مواجه است؛ چون بعد از انتقال، باید ظهنویسی را در برگه‌ای جداگانه انجام داد و به آن منضم نمود، و این امر مورد قبول عده‌ای از حقوق‌دانان نیست؛ البته با تفاسیری این نوع برات نیز مورد قبول واقع شده است و گرنه در ظهنویسی برات اصیل الکترونیکی که در خود برات صورت می‌گیرد، تردیدی نیست؛ چون هم‌اکنون در اروپا، آمریکا، استرالیا و تعدادی از کشورهای آسیایی، برات را می‌توان از طریق سوئیفت و دیگر مؤسسات کارگزاری انتقال داد. البته در ایران تعدادی از بانک‌های ایران مشمول تحریم‌های اتحادیه اروپا و آمریکا است و از خدمات سوئیفتی نمی‌توانند استفاده نمایند.

اما در ایران ظهنویسی می‌تواند بر روی سند یا بر روی ورقه ضمیمه آن نوشته شده و امضاء گردد؛ یعنی فقط دارای امضاء است و یا امضائاتی را همراه با عبارتی که طی آن سند قابل پرداخت به متصرف است، داشته باشد (عرفانی، ۱۳۸۸، ص ۴۳)؛ بنابراین لازم نیست که برای ظهنویسی، سند تجارتي الکترونیکی حتماً پشت‌نویسی شود بلکه صرفاً ورقه‌ای که نشانگر ظهنویسی سند تجارتي الکترونیکی است، یا امضای الکترونیکی که بدین منظور صورت می‌گیرد، کافی به نظر می‌رسد. ظهنویسی برات معمولاً به سه صورت، ظهنویسی برای انتقال، ظهنویسی برای وکالت و ظهنویسی برای وثیقه است. مورد اخیر با توجه به مواد ۷۲۱ و ۷۲۴ لایحه قانون تجارت ۱۳۹۱، مورد پذیرش قرار گرفته است. در ظهنویسی برات تمام الکترونیکی برای وثیقه، فعلاً مقررات جامعی وجود ندارد، چون در محیط الکترونیکی بی‌نهایت می‌توان نسخه اصل صادر کرد، و تدابیر امنیتی برای جلوگیری از خرج شدن برات الکترونیکی به وثیقه گذاشته شده، چندان قوی نیست، به هر حال ضعف امنیت محیط الکترونیکی باعث نمی‌شود که در ماهیت عمل حقوقی خللی وارد شود.

جمع‌بندی

با توجه به قوانین ایران، از قبیل ماده ۲ و ۶ قانون تجارت الکترونیک ایران مصوب ۱۳۸۲، دستورالعمل صدور دستور پرداخت و انتقال وجه مصوب ۱۳۸۵، رویه

بانک‌ها، مبانی قانون تجارت، و با توجه به اینکه برات‌های الکترونیکی علاوه بر سرعت، امنیت، کسب اعتبار و بهبود مدیریت از لحاظ مندرجات شکلی و ماهوی قابل تطبیق با حقوق ایران بوده و می‌توان آن را در ایران مورد استفاده قرار داد. چالش‌های حقوقی پیش‌روی آن را نیز براساس قواعد حقوق ایران می‌توان حل نمود، «نوشته» بودن برات سنتی و چگونگی انتساب آن به طرفین، با توجه به قانون تجارت الکترونیکی ایران، قابل تطبیق بر برات الکترونیکی نیز بوده، و امکان ظهن‌نویسی و انتقال آن هم به‌لحاظ فنی و هم به‌لحاظ حقوقی وجود دارد. در برات‌های الکترونیکی به‌جای امضای دستی یا مهر، باید از امضای الکترونیکی استفاده نمود و در صورت ناقص صادر کردن به‌طور کلی و درج اطلاعات غیرصحیح، سامانه از صدور برات الکترونیکی خودداری خواهد نمود، برات‌های الکترونیکی سایر مندرجات قانونی را دارا بوده، و البته با چالش‌های حقوقی دیگری نیز روبه‌رو هستند که در مقاله فوق به آن پرداخته‌ایم. با توجه به مقررات و رویه کشورهای مورد مطالعه (از قبیل: استرالیا، انگلیس، کانادا) و مقررات بین‌المللی و به‌ویژه با توجه به ماده ۳ قانون تجارت الکترونیکی ۱۳۸۲ ایران که بر ضرورت توجه به ویژگی بین‌المللی در تفسیر این قانون تأکید نموده است و به‌ویژه اینکه این قانون به‌طور گسترده قانون نمونه آنسیترال ۱۹۹۶ را مورد اقتباس قرار داده است، از تجارب فنی کشورهای دیگر و رویه‌های بین‌المللی نیز می‌توان کمک گرفت. در پیش‌نویس لایحه اصلاح قانون تجارت ۱۳۸۴ و ماده ۸۸۰ لایحه قانون تجارت ۱۳۹۱، نیز به امکان صدور برات الکترونیکی پرداخته شده است که در صورت تصویب نهایی راه برای ورود بانک‌ها و تجار به مبادلات اسناد تجارت الکترونیکی کاملاً هموار می‌شود.

یادداشت‌ها

1. Draft
2. draught
3. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/197713/bill-of-exchange>
4. NACHA the Electronic Check Council

۵. برای اطلاع بیشتر به منابع زیر رجوع کنید:

- Jacob Katy, Lunn Anna, Richard D. Porter, Wade Rouse, Bruce Summers, and David Walker, Digital Checks as Electronic Payment Orders, November 17, 2009, available: http://www.chicagofed.org/digital_assets/publications/policy_discussion_papers/2009/PDP2009-5.pdf

- O, Mahony, Donal., Peirce, Michael and Tewari, Hitesh., Electronic Payment Systems, Artech House Computer Science Library, Boston, London, 1997

- Reess Christopher, Electronic Payment System, HeinOnline -- 27 Int'l Bus. Law. 272, 1999, available: http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ib127&div=58&collection=journals&set_as_cursor=63&men_tab=srchresults&terms=electronicpayment&type=matchall

- Uma Wilson, Electronic payments and remote deposits: Will banks move past products to solutions?, journal of payment strategy & system vol3 number4, 27th July, 2009

۶. بی‌بی‌بی (Business to Business (B2B)) به هر معامله‌ی تجارته‌ی الکترونیکی گفته می‌شود، که یک بنگاه با یک بنگاه دیگر، به صورت الکترونیکی معامله می‌نماید و در این معامله از اسناد تجارته‌ی الکترونیکی استفاده می‌نمایند. برای اطلاع بیشتر به منابع زیر مراجعه نمایید:

Haig, M, The B2B E-Commerce Handbook, UK: Kogan Page Ltd, 2003

Guttmann, R. Cyber cash: the coming era of electronic money. Basingstoke: Palgrave, 2003 and Laudon, K. C. & Traver, C. G. E-commerce: business, technology, society. London: Addison Wesley. 2002.

7. Convention Providing a Uniform Law For Bills of Exchange and Promissory Notes (Geneva, 1930) The League of Nations

8. United Nations Convention on International Bills of Exchange and International Promissory Notes, 1988

9. Bills of Exchange Act, Australian 1909

10. Bills of Exchange Act, England 1883

11. Bills of Exchange Act, RSC 1958

12. Negotiable Instrument Act, 1881

۱۳. ناگفته نماند که بانک‌ها هر کدام معمولاً شیوه خاصی در نحوه صدور برات الکترونیکی اتخاذ کرده‌اند، به همین خاطر توضیحی که دادیم صرفاً آشنایی با یکی از شیوه‌های صدور برات می‌باشد، برای مثال تعدادی از بانک‌ها، برات الکترونیکی را به صورت کارت الکترونیکی طراحی کرده‌اند که به راحتی قابل نقل و انتقال می‌باشد و نیازی به گرفتن قبولی توسط دارنده نیست.

14. AIB trade finance

۱۵. برای کسب اطلاعات بیشتر می‌توانید به سایت زیر مراجعه نمایید.

<http://www.aibtrading.com>

۱۶. برای مشاهده نمونه برات الکترونیکی به آدرس زیر مراجعه نمایید.

<http://www.aibtrading.com/tf/BillofExchange.asp>

17. Act Representation Acts 1901

18. print

19. Lockheed-Arabia v Owen, 3All ER 641, 1993, p646

20. Mann LJ

21. UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment 1996

۲۲. در اکثر کتابهایی که راجع به تجارت در حقوق ایران به نگارش در آمده است، اسناد

تجاری به ورقه تعبیر کرده‌اند برای نمونه رک: اسکینی، ۱۳۸۷، ص ۱۳، ستوده تهرانی،

۱۳۸۹، ص ۲۱

23. Morton v Copeland(1850)

24. Maule J

25. Higinbotham J

26. R v Moore (1884)

27. Evidence Act 1995

28. Reference Number

29. Date of Issue

30. CCY

31. Amount in Figures/in Words

32. Drawee Name and Address

33. Drawer Name

34. Is this Bill of Exchange to be used to accompany documents

و سندی که معمولاً به برات الکترونیکی ضمیمه می‌شود عبارت از بارنامه (letter of credit)

می‌باشد.

35. Date of Issue

36. Choose Data

37. At..... Pay this Bill of Exchange To the order of.

در جای خالی باید به رویت بودن برات (at sight (presentation) of the Bill)، تعیین یک

روز معین با ذکر تاریخ کامل (specific date in the future)، مدت معینی بعد از به رویت

رسیدن (۹۰ . determine the ultimate date e.g. days after sight)، تعیین مدت معینی

بعد از گذشتن تاریخ صدور (determine the ultimate date e.g. days after issue 60)

38. Drawee

39. Drawee Name and Address

40. to the order of

کتابنامه

- اسکینی، ربیعا (۱۳۸۷)، حقوق تجارت (برات، سفته...)، تهران: سمت، چاپ دوازدهم. ##
- بناء نیاسری، ماشاءالله (۱۳۸۹)، جنبه‌های حقوقی اعتبارات اسنادی بین‌المللی، پایان‌نامه دکتری، تهران: دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی. ##
- ترنر، کریس (۱۳۹۱)، حقوق قراردادهما، ترجمه جمعی از دانشجویان پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم: الهادی، چاپ اول. ##
- ساردویی‌نسب، محمد و طاهری، احد (۱۳۹۱)، «چک الکترونیکی»، مجله علمی پژوهشی حقوق خصوصی، دوره نهم، شماره اول. ##
- صادقی نشاط، امیر (۱۳۸۲)، «تحلیل حقوقی جنبه‌هایی از پرداخت الکترونیک»، مجموعه مقالات همایش بررسی ابعاد حقوقی فناوری اطلاعات، تهران: انتشارات قوه قضاییه، چاپ اول. ##
- صقری، محمد (۱۳۶۹)، «ارزیابی کلی پیش‌نویس ضمیمه اول کنوانسیون برات و سفته بین‌المللی مصوب بیستمین اجلاس آنسیترا وین، ۱۴ اوت ۱۹۸۷»، مجله حقوقی بین‌المللی، تهران: انتشارات اداره خدمات حقوقی، شماره ۱۲. ##
- عاملی جبلی، زین‌الدین بن علی بن احمد (شہید ثانی) (۱۳۸۷ق)، الروضة البهیة فی الشرح للمعه‌ الدمشقیة، بیروت: دار احیاء التراث العربی، الجزء ۳. ##
- عرفانی، محمود (۱۳۸۸)، حقوق تجارت تطبیقی، ج ۶، تهران: جنگل، چاپ اول. ##
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۸)، اثبات و دلیل اثبات، ج ۱، تهران: انتشارات میزان، چاپ ششم. ##
- نجفی، محمد حسن بن باقر (صاحب جواهر)، (۱۳۶۲ق)، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، بیروت: دار احیاء التراث العربی. ##

Act Representation Acts 1901 Australia

Bill of Exchange Act Australia 1909, available:

<http://www.comlaw.gov.au/Details/C2004C00422/fec7c8dd-113a-486e-9ffc-2cf74d04eba3>

Bill of Exchange Act, RSC 1958, available:

<http://www.canlii.org/en/ca/laws/stat/rsc-1985-c-b-4/latest/rsc-1985-c-b-4.html>

Bill of Exchange Act 1883, available:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/45-46/61>

Burnett, Robin, Bath, Vivienne, *"International Business in Australasia"*, Australia, the fedretion press, 2009##

Chen, Stephan,(2001),*Strategic Management of E-Business*, London, Tohn Wiley and Sonsltd, ##

Cleassens, J. et. al (2001), "On the Security of Online Electronic Banking System", *Computers and Security*, 27 December, available at <http://www.esat.kuleuven.ac.be/~joclaess/pub/stoebbs.pdf>, visited at 2003. ##

Comments,(1958), "Damages for Breach of Irrevocable Commercial Letters of Credit: the Common Law and the Uniform Commercial Code", *The University of Chicago Law Review* > Vol. 25, No. 4, available: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1598347?uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21102508027061>##

Convention Providing a Uniform Law For Bills of Exchange and Promissory Notes (Geneva, 1930) The League of Nations, available: <http://www.jus.uio.no/lm/bills.of.exchange.and.promissory.notes.convention.1930/doc.html>##

DG Enterprise & Industry, *Legal Study on Legal and Administrative Practices*, (2006) Technology for innovation / ICT industries and E-business European Commission, ##

Evidence Act 1995, available:

<http://www.comlaw.gov.au/Details/C2006C00319/5686ed8c-46b7-4454-a10d-be4c17de5c47>##

Gamertsfelder, Leif, (1998), "Electronic Bills of Exchange: Will the Current Law Recognise Them?" Volume 21 (2), 21 U.N.S.W.L.J. 566, available:<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/swales21&div=42&id=&page=>

Gamertsfelder, Leif, (1999), "The Commonwealth Electronic Transactions Bill 1999: Ailments and Antidotes", *Legislation Note*, the Journal of Information, Law and Technology. Available at:

<http://www.law.warwick.ac.uk/jilt/99-1/gamert2.html>##

Guttman, R. (2002), *Cybercash: the coming era of electronic money*. ## Basingstoke: Pal-graveandLaudon, K. C. &Traver, C. G. E-commerce: business, technology, society. London: Addison Wesley##

Haig, M, (2003), *The B2B E-Commerce Handbook*, UK: Kogan Page Ltd

- Jams, J.S. (1986), *Strouds Judicial Dictionary*, Sweet & Maxwell, p2431
- Katy, Jacob, Lunn Anna, Richard D. Porter, Wade Rouse, Bruce Summers, and David Walker (2009), «Digital Checks as Electronic Payment Orders», November 17, available:
http://www.chicagofed.org/digital_assets/publications/policy_discussion_papers/2009/PDP2009-5.pdf##
- Laudon, K. C. & Traver, C. G. (2002) *E-commerce: business, technology, society*. London: Addison Wesley. ##
- Murry, A. (2010), *Information Technology Law: The Law and Society*, Oxford, Oxford University Press##
- Negotiable Instrument Act, 1881, available:
http://bdlaws.minlaw.gov.bd/pdf_part.php?id=46##
- O, Mahony, Donal., Peirce, Michael and Tewari, Hitesh, (1997), *Electronic Payment Systems*, Artech House Computer Science Library, Boston, London, ##
- Reess, Christopher, (1999), "Electronic Payment System", HeinOnline -- 27 Int'l Bus. Law. 272, 1999, available:
http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ibl27&div=58&collection=journals&set_as_cursor=63&men_tab=srchresults&terms=electronic|payment&type=matchall##
- The National Conference of Commissioners on Uniform State Laws (NCCUSL), see: National Conference of Commissioners on Uniform State Laws. Uniform Electronic Transactions##
- Act Task Force on State Law Exclusions Report, 21 September 1998. ##
<http://www.webcom.com/legaled/ETAForum/docs/report4.html> (Accessed 28 May 2002). ##
- Todd, Paul, (2005), *E-Commerce Law*, United Kingdom, London, Cavendish publishing Limited, First Published##
- Tsakatoura, Anastasia, (2002), *E-Finance*, International Trade, available:
http://www.inter-lawyer.com/lex-e-scripta/articles/e-finance1.htm#_ftn19
- Turner Clive, (1997), *Australian Commercial Law*, Law Book Company (21sted,) ##
- UNCITRAL (1996), *Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment*, United Nation, New York, available: [uncitral.org](http://www.uncitral.org)##
- UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law), See note prepared for the thirty-ninth session (March 2002) of the Working Group on Electronic Commerce (Working Group IV) by the United Nations Commission on International Trade Law Secretariat, A/CN.9/WG.IV/WP.94, 14 February 2002, <http://www.uncitral.org/en->

- index.htm (Accessed 4 June 2002), referring to an earlier note A/CN.9/WG.IV/WP.90, 20 December 2000. ##
- United Nation the International Bill of Exchange and International Promissory Notes 1988 available:
http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/payments/billsnotes/X_12_e.pdf
- Vaughan, J.T. Sowards and R. Kelso, (1997), *Study of the Law of Internet Commercial Transactions*##
- Villalta Puig, Gonzalo (2000), "Electronic Bills of Exchange and Promissory Notes in Australia", Murdoch University Electronic Journal of Law, Volume 7, Number 3##
- Wilson, Uma, (2009), "Electronic payments and remote deposits: Will banks move past products to solutions?", journal of payment strategy & system vol3 number4, 27th July, ##
- Working Group Official, (2003), *National Competition Policy Review of the Bills of Exchange*, available:
<http://archive.treasury.gov.au/documents/688/PDF/Final%20Bills%20of%20Exchange%20Act%20Review.pdf##>
- Wright, B. (1991), *the Law of Electronic Commerce: EDI, Fax and E-Mail: Technology, Proof and Liability*, Little, Brown & Company##
- <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/197713/bill-of-exchange>
<http://www.aibtradingfinance.com##>